

שיעור לפרשת ויצא
"וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" —
תקנת אושא: "אל יבזבו יותר מחומש" או "מפריש חומש מנכסיו למצות"

מחלוקת התלמודים בהבנת תקנת אושא: לכתחילה או בדיעבד	
2	1
<p style="text-align: center;"><u>תלמוד ירושלמי פאה א, א (טו ע"ב)</u></p> <p>[1] וגמילות חסדים הדא דתימר בגופו אבל בממונו יש לו שיעור ואתייה כיי דמר רבי שמעון בן לקיש בשם רבי יהודה בן חנינא נמנו באושא שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצות ... רבי גמליאל בר אינינא בעא קומי רבי מנא: מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולא! אמר ליה בתחילה לקרן מיכן ואילך לשכר ...</p> <p>[2] מעשה בר' ישבב שעמד והחליק את כל נכסיו לעניים. שלח לו רבן גמליאל: והלא אמרו חומש מנכסיו למצות!</p>	<p style="text-align: center;"><u>תלמוד בבלי כתובות נע"א</u></p> <p>[1] א"ר אילעא: באושא התקינו, המבזבו — אל יבזבו יותר מחומש. תניא נמי הכי: המבזבו — אל יבזבו יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות.</p> <p>[2] ומעשה באחד שבקש לבזבו [יותר מחומש] ולא הניח לו חברו, ומנו? רבי ישבב, ואמרי לה רבי ישבב, ולא הניחו חברו, ומנו? רבי עקיבא.</p> <p>[3] אמר רב נחמן, ואיתימא רב אחא בר יעקב: מאי קרא? "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך". והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא! אמר רב אשי: אעשרנו לבתרא כי קמא.</p>
שיטת הרמב"ם בהיקף חובת צדקה — מהי תקנת אושא?	
4	3
<p style="text-align: center;"><u>פירוש המשנה, פאה, פרק א</u></p> <p>ואמרו כאן שגמילות חסדים אין לה שיעור, רוצה לומר בהשתתפות האדם בגופו. אבל השתתפותו בממונו יש לו גבול והוא חמישית ממנו, ואינו חייב לתת יותר מחמישית ממנו אלא אם עשה כן במדת חסידות, ואמרו נמנו באושא להיות אדם מפריש חומש נכסיו למצוה. וביאור השאלה הזו אצלי כך, אם ראה האדם שבויים הרי הוטל עליו לפדותם כמו שצוה ה', או רעבים או ערומים הרי הוטל עליו להאכילם ולכסותם כמו שאמר ה' די מחסורו אשר יחסר לו, כלומר שישלים לו כל מה שחסר לו, והרי הוא חייב להשלים להם כל מחסורם כל זמן שמחסורם או צורך פדיונם הוא פחות מחומש ממנו או חמישיתו, אבל אם הם צריכים יותר מחומש ממנו נותן החומש בלבד ומסתלק, ואין עליו חטא בהמנעו מהשלים כל מה שהם צריכים כיון שהוא יותר מהחומש. אבל אם לא יזדמן לו שום דבר מכל מה שאמרנו מפריש את החומש מכל הכנסותיו לא מן הקרן ומוציאו בדבר מצוה.</p>	<p style="text-align: center;"><u>משנה תורה, הלכות מתנות עניים, פרק ז</u></p> <p>מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני, אם היתה יד הנותן משגת, שנאמר פתוח תפתח את ידך לו ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ונאמר וחי אחיך עמך. וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון.</p> <p>לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו, אם אין לו כסות מכסים אותו, אם אין לו כלי בית קונין לו .... אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני וירד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו ...</p> <p>בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו בינוני, פחות מכאן עין רעה, ולעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה, וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר.</p>

הרמב"ם חזר בו בבגרותו ממה שכתב בצעירותו	
5	
<p>ר' יעקב עמדין, שו"ת שאילת יעבץ, חלק א, סימן ג (גרמניה, המאה הי"ח)</p> <p>הרמב"ם ... ביאר היטב שמצוה זו מוטלת על כל אדם שידו משגת. ולא אמרו שיעור מעשר וחומש. אלא במי שאין ידו משגת לתת לעני השואל די מחסורו. ואמנם בפירוש המשנה ריש פאה כתב בהפך. והוא שאם הוצרך לתת יותר מחמישית יתן חמישית ויסתלק. ומדלא מפליג משמע אף במי שידו משגת הדברים אמורים שאסור לבזבז יותר מחומש וכן נראה מהירושלמי שסמך עליו שם דמוקי למתניתין בגמילות חסד דבגופו. אבל דממונו יש לומר שיעור, ואי איתא מאי דוחקיה. לוקי למתניתין בכל גוונא, ולפלוג בגמילות חסדים דבממונא גופה. ותיתוקם תקנת אושא. במי שאין ידו משגת ... ונראה שחזר בו בחיבור ממה שכתב בפירושו ודינקותיה היא. דהוה סבירא ליה כהירושלמי. והדר ביה משום דתלמודא דידן לא סבירא ליה הכי. כדמוכח מדוכתיה טובא דאייתנין לקמן. ובכל מקום דברי החבור עיקר לענין פסק הלכה.</p>	
6	
<p><u>משנה תורה, הלכות ערכין וחרמין, פרק ח, הלכה יג</u></p> <p>לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב שהרי הוא אומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו כמו שבארו חכמים, ואין זו חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות, ואין מרחמין עליו, ובזה וכיוצא בו אמרו חכמים חסיד שוטה מכלל מבלי עולם, אלא כל המפזר ממונו במצות אל יפזר יותר מחומש, ויהיה כמו שצוו נביאים מכלכל דבריו במשפט בין בדברי תורה בין בדברי עולם, אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה תורה על הממון ואמרה שיביא כפי מסת ידו, קל וחומר לדברים שלא נתחייב בהן אלא מחמת נדרו שלא ינדור אלא כראוי לו שנאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך.</p> <p style="text-align: center;">אולם יש מן האחרונים המסבירים כשיטת הירושלמי</p>	
7	8
<p><u>שו"ת חתם סופר, יורה דעה סימן רכט (גרמניה, המאות י"ח-י"ט)</u></p> <p>מדין תורה כל שיש לו פרנסת יומו צריך ליתן המותר לעני רק חייו קודמים אבל כל שיש לו די פרנסת יומו יתר שאר ממונו לעני הצריך. רק באושא התקינו שלא יבזבז אדם יותר מחומש וסמכוהו אקרא עשר אעשרנו לך.</p>	<p><u>רי"מ אפשטיין, ערוך השולחן, יורה דעה, סימן רמט (רוסיה, המאות י"ט-כ)</u></p> <p>והחויב מצדקה מפורש בתורה בכמה פסוקים ... והשיעור מזה כמה שהאביון צריך ... אמנם הדבר מובן שלא תצוה התורה ליתן כל מה שיש לו לעניים והוא ישאר עני ודרכיה דרכי נועם ... לכן תקנו חכמים מעשר וחומש ולא יותר דבהכרח לתת גבול.</p>
הוצאת ממון על הצלת נפשות	
9	10
<p><u>תלמוד בבלי סנהדרין עג ע"א</u></p> <p>מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר "לא תעמד על דם רעך". והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: אבדת גופו מניין — תלמוד לומר "והשבתו לו!" אי מהתם הוה אמינא: הני מילי — בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי — אימא לא, קא משמע לך.</p>	<p><u>רש"י על אתר</u></p> <p>קא משמע לך: לא תעמוד על דם רעך — לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך.</p> <p><u>רמב"ם, משנה תורה, הלכות רוצח, א, יד</u></p> <p>כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך, וכן הרואה את חברו טובע בים או ליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל ... וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך.</p>

האם צריך להוציא את כל ממונו כדי להציל אדם?	
11	12
<p><u>רמ"א, שולחן ערוך, אורח חיים, סימן תרנו, סעיף א</u></p> <p>ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, אין צריך לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת; ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור.</p> <p style="text-align: right;"><u>משנה ברורה סימן תרנו ס"ק ט</u></p> <p>דבטול עשה הוא במניעה מלקיים ואינו עושה שום מעשה נגד רצון ה' יתברך, מה שאינו כן בלא תעשה אם יעבור.</p>	<p><u>הרב זילברשטיין, אסיא נח</u></p> <p>מרון הגרי"ש אלישיב שליט"א סבירא ליה דכיון דחיוב הצלה נלמד מ'והשבותו' — כמו דבהשבת אבידה אינו מחוייב לבזבז ממון — כך בהצלת חבריו.</p>
האם החובה לאבד כל ממונו הוא גם בלא תעשה שהוא בשב ואל תעשה	
13	14
<p><u>הרב איתמר מחפוד, אסיא נט-ס</u></p> <p>ולכאורה נראה, דמכיון דהגאון ר' עקיבא איגר בהגהותיו לשולחן ערוך יורה דעה סימן קנז סעיף ד הביא את דברי הריב"ש סי' שפז, שליכא חילוק בין לא תעשה שהוא בקום ועשה לבין אם הוא בשב ואל תעשה, והפרי מגדים אורח חיים תרנו סעיף קטן ד רק נסתפק בזה ולא ראה את דברי הריב"ש, בודאי דהכי נקטינן. וכיון דחזינן דעל לא תעשה מחוייב לבזבז כל ממונו ולא איכפת במה שיהיה עני על-ידי זה, כמו בדליקה בשבת דלא התירו לו לכבות אף שיהיה עני ויחזר על הפתחים, ופעמים יהיו לו נושים ובעלי-חוב אמרינן דמחוייב לבזבז כל ממונו על זה ולא לכבות, אף דהוא רק איסור דרבנן לרוב הפוסקים דסברי מלאכה שאצ"ל פטור. ...</p>	<p><u>שו"ת מהרש"ם חלק ה סימן נד</u></p> <p>משמע כדברי האחרונים דעל לא תעשה בשב ואל תעשה גם כן אינו מחוייב לבזבז כל ממונו ... ואם כן הא תינח לעבור לענין לעבור על לא תעשה נגד המקום מחוייב למסור כל ממונו אבל לעבור בשב ואל תעשה שלא להציל חבריו יש לומר כיון דעוני הוי כמיתה קצת .... יש לומר דאינו מחוייב להפיל עצמו לעוני דחשיב כמיתה קצת במקום שהוא רק בשב ואל תעשה די ש לומר דעוני חשיב כספק סכנה ... כמו כן אינו מחוייב להכניס עצמו לעוני מחשש שלא יבוא על ידי זה לספק סכנת נפשות וגם לפי מה שכתבו חז"ל עניות מעביר על דעת קונו ואם כן הוי בכלל מה שאמרו רבותינו ז"ל חלל שבת אחת כדי שתשמור שבתות הרבה ...</p>
15	
<p><u>תגובת הרב זילברשטיין</u></p> <p>בדבר הערתו של הרב היקר איתמר מחפוד שליט"א, נראה שגם לשיטת הריב"ש, שאין חילוק בין לא תעשה שבקום עשה ללא תעשה שבשב ואל תעשה, אין ראיה שאדם חייב לבזבז כל ממונו להצלת חברו, דמאחר ומצוות הצלה היא מהמצוות שבין אדם לחברו, ומכיון שכתב המהרש"ם שהעניות כמיתה, לכן חייך קודמים.</p>	
16	
<p><u>הרב אשר וייס, מנחת אשר, בראשית, סימן לח</u></p> <p>והנה נטיית הלב הברורה דעל הצלת הנפש צריך להוציא כל ממונו דהלא מצוה זו דוחה כל התורה כולה, והלא מחלל שבת לפקח את הנפש אף שצריך לבזבז כל הונו שלא לחלל את השבת .... סוף דבר נראה ברור לעני"ד דחייב אדם להוציא כל ממונו להציל נפש אחת מישראל, אמנם זה רק במקרה קיצוני שהוא לבדו יכול לעזור אבל ברור ושפוט שאין האדם חייב למכור ביתו וכל אשר לו להציל חולה וכדו' כשיש רבים המצוים להציל ומהיכי תיתי יתחייב הוא ולא אחרים שמצוות התורה מוטלת גם עליהם. ...</p>	